

Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Onderwerp
Eisen verkiezingssoftware en organisatie
gemeenteraadsverkiezingen

Eisen verkiezingssoftware (OSV)

In 2008 heeft u eisen geformuleerd voor software die gebruikt wordt bij de berekening en vaststelling van de uitslag van de verkiezingen die vallen onder de werking van de Kieswet.¹ Vervolgens heeft de Kiesraad de ontwikkeling van deze software voor alle centrale stembureaus op zich genomen. Conform één van de eisen stuurde u onlangs de resultaten van een toets van de software door een onafhankelijke instantie naar de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.² De software heeft tijdens de afgelopen Europese verkiezingen goed gefunctioneerd. De Kiesraad heeft het gebruik en de implementatie van de software geëvalueerd om te bezien of en zo ja welke verbeteringen nodig zijn.³ Dit najaar zal - uiteraard indien ook uit uitkomst van de onafhankelijke toets van de software voor de overige verkiezingen positief is - de software voor de gemeenteraadsverkiezingen aan de gemeenten en de politieke partijen worden gezonden.

Tijdens het ontwikkeltraject van de software hebben twee van de elf eisen tot de nodige discussie geleid. De Kiesraad is ten aanzien van deze twee eisen tot de conclusie gekomen dat aanpassing dan wel verduidelijking ervan gewenst is. Dit wordt bevestigd door de resultaten van de onafhankelijke toets. Hierna worden de betreffende eisen genoemd en wordt aangegeven waarom aanpassing danwel verduidelijking gewenst is. De Kiesraad heeft hierbij de vrijheid genomen een suggestie te doen voor een eventuele aanpassing danwel verduidelijking. De voorgestelde wijzigingen zijn tevens uitvoerig besproken in de voor de ontwikkeling van de software ingestelde Klankbordgroep en worden door deze groep ondersteund.⁴

¹ TK, 2007-2008, 31 200 VII, nr. 55.

² TK, 2008-2009, 31 700 VII, nr. 86 met bijlagen.

³ De evaluatie bestond onder meer uit een enquête door TNS-Nipo onder alle gemeenten.

⁴ Voor samenstelling Klankbordgroep zie publicatie in Staatscourant 4 juni 2008, nr. 105/pag. 8.

SECRETARIAAT KIESRAAD

Datum
28 augustus 2009

Ons kenmerk
2009-0000429019

Inlichtingen
mw. mr. R. Hoorweg
T 070-426 7201
F 070 426 64 89

Uw kenmerk
-

Blad
1 van 4

Aantal bijlagen
0

Bezoekadres
Herengracht 21
2511 EG Den Haag

Postadres
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres
www.kiesraad.nl

Emailadres
kiesraad@kiesraad.nl

Datum
28 augustus 2009

Ons kenmerk
2009-0000429019

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

Blad
2 van 4

1. *Eis 4c: De software is open source ontwikkeld. De broncode van de programmatuur is openbaar. Indien de programmatuur voor de centrale stembureaus wordt ontwikkeld dan dient het intellectuele eigendom van de broncode van de programmatuur te berusten bij een van de centrale stembureaus.*

Deze eis behoeft naar het oordeel van de Kiesraad een kleine nuancering. Uit de toelichting op de eisen blijkt duidelijk dat 'de eisen tot doel hebben de werking van de programmatuur transparant en controleer te maken, zodat de integere werking kan worden vastgesteld'. Uit de bij de eisen behorende begrippenlijst blijkt dat: '1) de broncode vrij beschikbaar is en 2) dat in het licentiemodel van de programmatuur het intellectueel eigendom en het (her-) gebruik van de programmatuur en bijbehorende broncode dusdanig is geregeld dat de licentienemer de broncode mag inzien, gebruiken, verbeteren, aanvullen en distribueren'.

Zoals ook uit de rapporten van de onafhankelijke instantie blijkt, is de software open source ontwikkeld en kan een ieder de broncode (via de website van de Kiesraad) bekijken.⁵ De vraag nu is hoe ruim 'het inzien, gebruiken, verbeteren, aanvullen en distribueren door de licentienemer' dient te worden geïnterpreteerd. Het bij deze eis genoemd 'Actieplan Nederland in Open Verbinding' gaat uit van een onbeperkt inzien, gebruiken, verbeteren, aanvullen en distribueren van de broncode door de licentienemer. Andere (naast de Kiesraad) gebruikers van de verkiezingssoftware, gemeenten en politieke partijen, krijgen per verkiezing van de Kiesraad een laatste versie van de betreffende software en stemmen steeds in met gestelde gebruiksvoorwaarden. In deze voorwaarden staat dat ondermeer dat de gebruiker de software uitsluitend kan gebruiken (i) ten behoeve van de betreffende verkiezing of (ii) teneinde de werking daarvan te bestuderen.

De Kiesraad is van oordeel dat alle gebruikers, gemeenten, politieke partijen maar ook andere geïnteresseerden, de werking van de software moeten kunnen controleren door middel van bestudering en bewerking van de broncode. Echter, de Kiesraad acht het niet wenselijk dat een derde de broncode aanpast voor andere verkiezingen dan die op basis van de Kieswet worden gehouden en de op basis van die aangepaste broncode gecompileerde software (commercieel) op de markt gaat distribueren.

De Kiesraad verzoekt u de eis zo aan te passen dat ook gekozen kan worden voor een licentiemodel anders dan die zijn opgenomen in het Actieplan, uiteraard met de bedoeling de transparantie en controleerbaarheid van de software te garanderen maar zonder de mogelijkheid voor derden de broncode en de software voor andere doeleinden te verbeteren, aan te vullen en te distribueren.

⁵ De Software Improvement Group te Amsterdam. De keuze voor dit bedrijf wordt gesteund door onder meer de heer prof. dr. B.P.F. Jacobs van de Radboud Universiteit Nijmegen en de leden van de Klankbordgroep.

Datum
28 augustus 2009

Ons kenmerk
2009-0000429019

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

Blad
3 van 4

Eis 9: Met behulp van formele methoden is wiskundig aangetoond dat berekeningen in de programmatuur precies datgene doen wat door de wet- en regelgeving is voorgeschreven.

Deze eis ziet niet op de broncode of de software zelf maar op onderliggende documentatie waarin de werking van de software nauwkeurig wordt beschreven. In de eerdergenoemde begrippenlijst staat de formele methode omschreven als: 'Op wiskundige gebaseerde technieken voor het specificeren, ontwikkelen en valideren van programmatuur en apparatuur'.

De Kiesraad steunt het uitgangspunt dat, gelet op het eerdergenoemde doel de werking van de programmatuur transparant en controleer te maken, met behulp van een onderliggend document voor een ieder moet kunnen worden nagegaan hoe de werking is van de software en of deze inderdaad doet wat het moet doen (en niet wat het niet moet doen). Echter het beschrijven volgens de formele methode is naar het oordeel van de Kiesraad een te zware eis die bovendien niet goed aansluit bij de soort software, verkiezingssoftware.

Voor de ontwikkeling van de software heeft de leverancier een uitgebreid document opgesteld ('Determination of the electionresult') waarin de uit de Kieswet afgeleide beschrijving van de procedure van zeteltoedeling is vertaald naar wiskundige symbolen en waarvan vervolgens nauwgezet per stap is aangegeven waar deze is terug te vinden in de broncode van de software (de zogenaamde 'mapping'). De onafhankelijke instantie heeft in zijn tweede deelrapport opgemerkt dat 'is vastgesteld dat de broncode waarop deze eis van toepassing is ruim gedocumenteerd en getest is'. Toch voldoet de documentatie niet aan eis 9 omdat 'het wiskundig document waarin de correctheid wordt aangetoond, niet voldoende volledig is'. Tegelijkertijd oordeelt de onafhankelijke instantie dat 'het wiskundig correct bewijzen van programmatuur een zeer zware eis is die alleen voor zeer kritieke en lastig wijzigbare programmatuur gebruikelijk is, zoals bijvoorbeeld besturingsprogrammatuur van voertuigen. Voor overige toepassingen wordt door de meeste organisaties het documenteren en testen van programmatuur als afdoende beschouwd', aldus de onafhankelijke instantie. De Kiesraad verzoekt u dan ook deze eis aan te passen en te kiezen voor een methode die beter aansluit bij de soort software (uiteraard zonder afbreuk te doen aan het eerdergenoemde doel).

Organisatie gemeenteraadsverkiezingen

Tot slot wil de Raad in deze brief een aantal zaken onder uw aandacht brengen met betrekking tot de organisatie van de aanstaande gemeenteraadsverkiezingen die reeds in volle gang is. Beide zaken dragen naar het oordeel van de Kiesraad bij aan een zorgvuldigere en betrouwbaardere berekening van de verkiezingsuitslag. De Raad ziet beide bij voorkeur gerealiseerd vóór de aanstaande gemeenteraadsverkiezingen 3 van maart 2010.

Datum
28 augustus 2009

Ons kenmerk
2009-0000429019

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

Blad
4 van 4

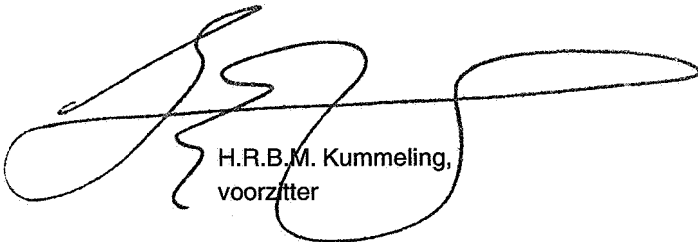
a. Openingstijd van een stembureau

Allereerst de openingstijd van een stembureau. De Kiesraad is op de hoogte van het feit dat u tijdens de afgelopen Europese verkiezingen heeft laten onderzoeken hoeveel kiezers aan het begin en aan het einde van de dag hun stem uitbrengen. Vooruitlopend op de uitkomst van dit onderzoek adviseert de Kiesraad de sluitingstijd van het stembureau met één uur terug te brengen naar 20.00 uur.⁶ Uit reacties van leden van (hoofd-)stembureaus blijkt dat de huidige sluitingstijd van een stembureau in combinatie met het gebruik van stembiljetten als een groot bezwaar wordt ervaren.⁷ Eerder is de openingstijd van een stembureau juist verruimd mede vanwege de komst van stemcomputers en de mogelijkheid om de stemmen geautomatiseerd te tellen waardoor de werktijd van stembureauleden afnam.⁸ De Kiesraad acht een periode van 7.30 uur (of eerder wanneer het een mobiel stembureau betreft) tot 20.00 uur waarin de kiezer in Nederland op een door-de-weekse dag zijn stem kan uitbrengen, voldoende ruim. Verder geeft het stembureauleden de mogelijkheid om, na een lange dag, eerder te beginnen met het handmatig tellen van stemmen hetgeen de zorgvuldigheid ervan en de betrouwbaarheid van de cijfers van de verkiezingsuitslag ten goede komt.

b. Invullen van het proces-verbaal (N 10-1)

Bij de afgelopen Europese verkiezingen is gebleken dat het op de dag van stemming na sluitingstijd invullen van het proces-verbaal (N 10-1) tot de nodige problemen leidde. Net als de Commissie voor het Onderzoek van de Geloofsbriefen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, heeft ook de Kiesraad geconstateerd dat een behoorlijk aantal processen-verbaal een doorhaling en/of een correctie laat zien. Gelet op het belang van het correct en zorgvuldig invullen van het proces-verbaal voor de juistheid en betrouwbaarheid van de verkiezingsuitslag, zal de Kiesraad een spontaan advies uitbrengen over een aanpassing van dit proces-verbaal. U kunt het advies ongeveer half oktober 2009 tegemoet zien.

DE KIESRAAD,
voor deze,

H.R.B.M. Kummeling,
voorzitter

J. Schipper-Spanninga,
secretaris-directeur

⁶ Artikel J 1, tweede lid, van de Kieswet bepaalt dat de stemming aanvangt om zeven uur dertig en duurt tot eenentwintig uur.

⁷ Zo ontving de Kiesraad een brief van 8 juli 2009 van de voorzitter van het hoofdstembureau in kieskring 7 (Arnhem) met daarin het verzoek de mogelijkheid tot het vervroegen van het sluitingstijdstip van stembureaus nader in overweging te nemen.

⁸ TK, 2000-2001, 27 673, nr. 3, p.4. Zie ook het advies van de Kiesraad van 31 augustus 2000.